

**OKULLARDA REHBERLİK VE
PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK:
EĞİTİME YÖN VERİCİ GÜÇ**

...Geleceğin Fikirleri...

www.vizetek.com.tr

OKULLARDA REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK: EĞİTİME YÖN VERİCİ GÜÇ

Editörler:

Dr. Öğr. Üyesi Osman SÖNER
Prof. Dr. Mustafa Yüksel ERDOĞDU

ISBN: 978-625-5531-07-0

Copyright © Vizetek

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Vizetek Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketine aittir. Vizetek Yayıncılık'ın izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı, elektronik, mekanik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.
Sayın okuyucularımız, bandrolsüz yayınları satın almamanızı diliyoruz.
Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazar(lar)ına aittir.

Yayın Koordinatörü: Ferit RESULOĞULLARI
Kapak Tasarımı & Mizanpaj: Abdulkadir EMİROĞLU
Baskı: Ankara | Aralık 2024

Seyranbağları Mah. İncesu Cad. 10/2 Çankaya/ANKARA
Tel.: (0312) 482 00 11
Web: www.vizetek.com.tr
E-mail: vizetkeyayincilik@gmail.com
Yayıncı Sertifika No: 41575

Baskı: Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık Ltd. Şti.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1 Yenimahalle/ANKARA,
Tel.: 0 (312) 395 85 71
Matbaa Sertifika No: 47479

OKULLARDA REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK: EĞİTİME YÖN VERİCİ GÜÇ

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Osman SÖNER
Prof. Dr. Mustafa Yüksel ERDOĞDU

Yazarlar

Prof. Dr. Mustafa Yüksel ERDOĞDU
Prof. Dr. Lütfü İLGAR
Prof. Dr. Ali Haydar ŞAR
Doç. Dr. Filiz GÜLTEKİN
Doç. Dr. Nüket AFAT
Doç. Dr. Mustafa ÖZGENEL
Dr. Öğr. Üyesi Osman SÖNER
Dr. Öğr. Üyesi Kamile Gamze YAMAN
Dr. Öğr. Üyesi Hazel DURU
Dr. Ali ÖZTOSUN
Dr. Öğr. Üyesi Fazilet YAVUZ BİRBEN
Doktorant Oğuzhan YAVUZ
Doktorant Yelda YAVUZ
Ar. Gör. Ece YAĞCI AKGÜNDÜZ
Ar. Gör. Ezgi Güney UYGUN
Ar. Gör. Berna ÜNAL
Ar. Gör. Muhammed Furkan TUNÇ

İÇİNDEKİLER

Bölümler ve Yazarlar.....14

Önsöz.....1

1. Bölüm

Çağdaş Eğitim Sistemlerinde Psikolojik Danışma ve Rehberlik: Temel Kavramlar ve İlkeler

1. Rehberlikten Psikolojik Danışmaya: Okullarda Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Gelişimi.....	5
2. Tanımlar	7
2.1. Rehberlik	8
2.2. Psikolojik Danışma.....	8
2.2.1. Okul Psikolojik Danışmanlığı	8
2.2.2. Ruh Sağlığı Danışmanlığı	10
2.2.3. Kariyer Psikolojik Danışmanlığı.....	10
2.2.4. Evlilik ve Aile Danışmanlığı.....	10
2.2.5. Rehabilitasyon Psikolojik Danışmanlığı	11
2.3. Süpervizyon.....	11
2.4. Konsültasyon (Müşavirlik).....	12
3. Çevrimiçi Eğitim ve Psikolojik Danışma ve E- Rehberlik.....	12
4. Kuramların Önemi	14
5. Psikolojik Danışma ve Rehberliğin Dayandığı Temel İlkeler ve Etik İlkeler	15
Sonuç	18
Kaynaklar.....	20

2. Bölüm

Çağdaş Eğitimde Öğrenci Kişilik Hizmetleri: Eğitimin Yeniden Keşfi

1. Öğrenci Kişilik Hizmetleri	26
1.1. Psikolojik Danışma ve Rehberlik	28
1.1.1. Psikolojik Danışma Nedir?.....	29
1.1.2. Rehberlik Nedir?.....	30
1.1.2.1. Rehberliğin Amacı	30
1.1.2.2. Rehberlik ve Öğretim İlişkisi	31
1.1.2.3. Rehberliğin Temelleri.....	31
1.1.2.3.1. Felsefi Temeller.....	31
1.1.2.3.2. Psikolojik Temeller	31
1.1.2.3.3. Sosyolojik Temeller.....	32
1.1.2.3.4. Eğitsel Temeller	32
1.1.2.3.5. Etik Temeller.....	33
1.1.2.4. Rehberliğin İlkeleri	33
1.1.2.5. Rehberliğin Kapsamı.....	34
1.1.2.5.1. Eğitsel Rehberlik.....	34
1.1.2.5.2. Mesleki Rehberlik	34

1.1.2.5.3. Kişisel ve Sosyal Rehberlik.....	35
1.1.2.6. Rehberlik Türleri.....	35
1.1.2.6.1. Akademik Rehberlik.....	35
1.1.2.6.2. Bireysel Danışmanlık.....	35
1.2. Özel Eğitim ve Özel Yerleştirme.....	36
1.3. Sağlık Hizmetleri.....	37
1.4. Sosyal Yardımlar.....	39
1.5. Sosyal Etkinlikler ve Kulüpler.....	40
Kaynaklar.....	42

3. Bölüm

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlıkta Alanlar ve Birimler:

Yol Gösteren Işıklar

1. Okul Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlığında Birimler.....	47
1.1. Okullarda Doğrudan Rehberlik Hizmetleri.....	49
1.1.1. Psikolojik Danışma.....	49
1.1.2. Oryantasyon.....	50
1.1.3. Bireyi Tanıma.....	52
1.1.4. Bilgi Toplama ve Yayma.....	53
1.1.5. Sevk (Yardım Almaya Yönlendirme).....	54
1.1.6. Yöneltilme ve Yerleştirme.....	54
1.1.7. İzleme ve Değerlendirme.....	55
1.2. Okullarda Dolaylı Rehberlik Hizmetleri.....	56
1.2.1. Okul PDR Programının Hazırlanması.....	56
1.2.2. Konsültasyon.....	57
1.2.3. Anne-Babaya Rehberlik – Çevre ile İlişkiler.....	59
1.2.4. Süpervizyon.....	60
1.2.5. Araştırma ve Değerlendirme.....	61
Kaynaklar.....	63

4. Bölüm

Psikolojik Danışma ve Rehberlikte Başlıca Hizmet Türleri

1. Hizmet Alanlarına Göre Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri.....	67
1.1. Eğitim Sürecinde Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri.....	68
1.2. Sağlık Alanında Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri.....	68
1.3. Endüstri Alanında Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri.....	69
1.4. Sosyal Yardım Alanında Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri.....	70
2. Problem Alanlarına Göre Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri.....	70
2.1. Eğitsel Rehberlik.....	71
2.2. Mesleki Rehberlik.....	71
2.3. Kişisel-Sosyal Rehberlik.....	72
3. Kişi Sayısına Göre Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri.....	73
4. Öğretim Basamaklarına Göre Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri.....	74
4.1. Okul Öncesi Eğitimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri.....	75
4.2. İlköğretimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri.....	75

4.3. Ortaöğretimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri.....	76
4.4. Yükseköğretimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri.....	78
5. Temel İşlevlerine Göre Psikolojik Danışma ve Rehberlik	79
5.1. Uyum Sağlayıcılık.....	79
5.2. Yöneltililik.....	79
5.3. Ayarlayıcılık.....	80
5.4. Geliştiricilik.....	80
5.6. Önleyicilik.....	80
5.7. Tamamlayıcılık.....	81
Kaynaklar	83

5. Bölüm

Her Kademe İçin Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri: Eğitim Yolculuğunda Rehberlik

1. Okul Öncesi Eğitimde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Hizmetleri	87
2. İlköğretimde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Hizmetleri.....	89
2.1. İlkokulda Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Hizmetleri	90
2.2. Ortaokulda Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Hizmetleri.....	92
3. Ortaöğretimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri.....	95
4. Yükseköğretimde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Hizmetleri	98
Kaynaklar	101

6. Bölüm:

Kişisel-Sosyal Rehberlik: Birey Olmaktan Toplumsal Uyuma

1. Kişisel-Sosyal Rehberlikte Çalışma Konuları	105
1.1. Aile	106
1.2. Teknoloji	107
1.3. Saldırganlık ve Şiddet	108
1.4. Farklılıklar ve Ayrımcılık	110
1.5. İyi oluş.....	114
2. Kişisel-Sosyal Rehberlik Hizmetlerinin Önleyici ve Gelişimsel İşlevi	116
3. Kişisel-Sosyal Rehberlik Hizmetlerinde Öğretmenler	119
Kaynaklar	123

7. Bölüm:

Eğitsel Rehberlik: Akademik Yolculukta Rehberlik

1. Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Eğitsel Rehberlik Hizmetleri	130
2. İlköğretim Kurumlarındaki Eğitsel Rehberlik Hizmetleri	131
3. Ortaöğretim Kurumlarında Eğitsel Rehberlik Hizmetleri.....	131
4. Eğitsel Rehberlik Kapsamında Okullarda Verilecek Rehberlik Hizmetleri ve Dikkat Edilecek Hususlar	132
4.1. Oryantasyon Çalışmaları	132
4.2. Üst Eğitim Kurumları Hakkında Bilgi	133
4.3. Verimli Ders Çalışma Yöntemleri.....	134
4.4. Güdülenme (Motivasyon)	136
4.5. Zaman Yönetimi	137

4.6. Sınav Kaygısı	138
4.7. Öğrenme Stilleri	140
Kaynaklar	142

8. Bölüm:

Mesleki Rehberlik: Kariyer Dünyasını Keşfetmek

1. Temel Kavramlar	148
1.1. İş.....	148
1.2. Meslek.....	148
1.3. Kariyer.....	149
1.4. Kariyer gelişimi.....	150
1.5. Mesleki Rehberlik/Meslek Danışmanlığı	150
1.6. Mesleki Psikolojik Danışma.....	151
1.7. Kariyer Danışmanlığı/Kariyer Rehberliği/İstihdam Danışmanlığı.....	151
2. Mesleki rehberlik ve çalışma yaşamı.....	152
2.1. İnsanlar neden çalışırlar?	152
2.2. Meslek/kariyer gelişimi ve seçimi: Kariyer yolculuğu.....	153
2.3. Meslek/kariyer gelişimi ve seçimine ilişkin kuramlar	154
2.4. Mesleki gelişim görevleri.....	157
2.5. Eğitim Sistemimizde Mesleği Belirlemede Kritik Zamanlar.....	157
2.6. Günümüzde Meslek Seçimi Kolay Ya Da Zor Mudur?	158
2.7. Meslek/Kariyer Değiştirebilme Olanasının Artması/Ekonomik Dalgalanma ve Krizler.....	159
2.8. Geleceğe Yönelik Öngörüler.....	159
3. Mesleki Rehberliğin Temel Amacı ve Amaçları.....	160
3.1. Mesleki rehberlik aşamaları	161
3.1.1. Okulöncesi dönemde mesleki rehberlik.....	161
3.1.2. İlköğretim aşamasında mesleki rehberlik	161
3.1.3. Ortaöğretim aşamasında mesleki rehberlik	161
3.1.4. Yükseköğretim aşamasında mesleki rehberlik	161
4. Başarılı Bir Kariyer Tercihi/Meslek Seçimi İçin Bireyin Yapması Ve Yapılması Gerekenler.....	162
4.1. Hedef Belirlemek Ve Hedefleri İçin Çalışmak/Vizyon Sahibi Olmak	162
4.2. Kompozisyon Yazdırmak	163
4.3. Meslek Araştırması Yapmak/Meslek Araştırması Yapmasını Sağlamak.....	163
4.4. Gölge İşlerde Çalışmak Ve Deneyim Kazanmak/Deneyim Kazanmasını Sağlamak.....	163
4.5. Mesleki Cümle Tamamlama Uygulaması.....	164
5. Mesleki Rehberlik ve Kariyer Yolculuğunda Rol, Görev Ve Sorumluluklar	165
5.1. Bireyin Rol, Görev ve Sorumlulukları.....	165
5.2. Ailenin (Anne-Babanın) Rol, Görev ve Sorumlulukları	166
5.3. Okulun (Öğretmenlerin, Rehber Öğretmenlerin/Psikolojik Danışmanların ve Kariyer Danışmanlarının) Rol, Görev Ve Sorumlulukları.....	167
Kaynaklar	170

9. Bölüm:

Okul Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerinde Psikolojik Danışma Sürecinin Anatomisi: Değişim Yolculuğu

1. Kuramsal Açıklamalar.....	176
1.1. Psikolojik Danışma Nedir?.....	177
1.1.1. Okullarda Sık Karşılaşılan Sorun Alanları.....	178
1.1.2. Okullarda Sık Kullanılan Danışma Yaklaşımları.....	182
1.1.2.1. Kısa süreli çözüm odaklı danışma süreci.....	182
1.1.2.2. Bilişsel Davranışçı Yaklaşımda Psikolojik Danışma Süreci.....	187
Kaynaklar.....	191

10. Bölüm:

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlıkta Bireyi Tanıma Teknikleri

1. Bireyi Tanıma Tekniklerinin Kullanım Alanları ve Etkileri.....	197
2. Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlıkta Bireyi Tanıma Tekniklerinin Kullanım Amacı.....	197
3. Bireyi Tanıma Teknikleri.....	198
3.1. Test Teknikleri.....	199
3.1.1. Yetenek Testleri.....	199
3.1.2. Başarı Testleri.....	200
3.1.3. İlgi envanterleri.....	200
3.1.4. Kişilik Envanterleri.....	200
3.1.5. Tutum Ölçekleri.....	201
3.1.6. Durumsal Testler.....	201
3.2. Test Dışı Teknikler.....	202
3.2.1. Gözleme Dayalı Teknikler.....	202
3.2.1.1. Gözlem.....	202
3.2.1.2. Olay Kaydı (Anekdot).....	203
3.2.1.3. Dereceleme Ölçekleri.....	204
3.2.1.4. Gözlem Listeleri (Özellik kayıt çizelgesi).....	206
3.2.2. Kendini Anlatma Teknikleri.....	206
3.2.2.1. Otobiyografi.....	206
3.2.2.2. Arzu Listesi.....	207
3.2.2.3. Zaman Cetveli.....	208
3.2.2.4. Problem Tarama Listesi.....	208
3.2.2.5. Soru Listesi (Anket).....	209
3.2.2.6. Başarısızlık Nedenleri Anketi.....	209
3.2.2.7. Kime Göre Ben Neyim?.....	210
3.2.2.8. Kendini Açma Envanteri.....	211
3.2.2.9. Kendini tanıma penceresi (Johari Penceresi).....	211
3.2.2.10. Bibliyoterapi.....	212
3.2.3. Başkalarının Kanılarına Dayalı Teknikler.....	212
3.2.3.1. Sosyometri.....	212
3.2.3.2. Kimdir Bu Tekniği.....	215

3.2.3.3. Sosyal Uzaklık Ölçeği	216
3.2.4. Etkileşime Dayalı Teknikler	216
3.2.4.1. Görüşme Tekniği	216
3.2.4.2. Vaka incelemesi	217
3.2.4.3. Toplu Dosya	217
3.2.4.4. Oyun ve Drama Etkinlikleri:	218
3.2.4.4.1. Oyun	218
3.2.4.4.2. Drama	219
3.2.4.5. Veli Görüşmesi ve Veli Toplantıları.....	219
3.2.4.6. Ev Ziyaretleri	220
3.3. Öğrenci Gelişim Dosyaları	220
Kaynaklar	222

11. Bölüm:

Okul Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Hizmetlerinin Yapılanması ve Görevleri: Eğitimde Stratejik Harita

1. Millî Eğitim Bakanlığı Düzeyinde Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetlerinin Örgütlenmesi	227
1.1. Okul Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Koordinatörlüğünün Görevleri	228
1.2. Psikososyal Destek Hizmetleri ve Bağımlılıkla Mücadele Koordinatörlüğünün Görevleri	229
1.3. Rehberlik ve Araştırma Merkezleri Koordinatörlüğünün Görevleri	229
1.4. Ölçme, Değerlendirme ve Mesleki Gelişim Koordinatörlüğünün Görevleri	230
2. Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı İl/İlçe Millî Eğitim Müdürlüklerinde Rehberlik Hizmetlerinin Örgütlenmesi.....	230
2.1. İl Millî Eğitim Müdür Yardımcısı/Şube Müdürü	231
2.2. İl Danışma Komisyonu	232
2.3. Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü	233
2.3.1. Rehberlik ve araştırma merkezi müdürünün görev, yetki ve sorumlulukları	234
2.3.2. Rehberlik ve araştırma merkezi müdür yardımcılarının görev, yetki ve sorumlulukları.....	234
2.3.3. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanın görevi.....	235
2.4. Okul Müdürlükleri.....	235
2.4.1. Eğitim kurumu müdürlerinin görev, yetki ve sorumlulukları.....	237
2.4.2. Müdür yardımcılarının görev yetki ve sorumlulukları	237
2.4.3. Koordinatör rehber öğretmen/psikolojik danışmanın görev ve sorumlulukları.	237
2.4.4. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanın görevleri	238
2.4.5. Sınıf rehber öğretmeninin görevleri.....	238
2.4.6. Diğer öğretmenler.....	239
Kaynaklar	241

12. Bölüm:

Okul Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Sunumu: E-Rehberlik Modülünün Yeri ve Önemi

1. E-Rehberlik Modülü.....	245
1.1. E-Rehberlik Modülü'nün Oluşturulma Amacı	246
1.2. Okullarda E-Rehberlik Modülü Kimler Aracılığıyla Hangi İşlemler İçin Kullanılmaktadır?	246
1.2.1. Okul Psikolojik Danışmanları/ Rehber Öğretmenler	246
1.2.2. Öğretmenler.....	246
1.2.3. Kurum müdürleri.....	246
2. E-Rehberlik modülüne giriş	247
2.1. Okul PDR Yıllık Programının Hazırlanması.....	247
2.2. Okul PDR Programının E-Rehberlik Modülünde Hazırlanması	248
2.3. Yıllık Program Girişi Sekmesi İçerisinde Yer Alan Bölümler.....	248
2.4. Okul/Kurum PDR Programının Güncellenmesi	250
2.5. Haftalık Program Girişi	250
2.6. PDR Hizmetleri Veri Girişlerinin Yapılması.....	251
2.6.1. Grup Veri Girişi İçin Adımlar	251
2.6.2. Bireysel Veri Girişi İçin Adımlar	251
2.6.3. Psikososyal Müdahale Çalışmaları İçin Veri Girişi.....	253
2.6.4. Yönlendirme (Sevk) İşlemleri Veri Girişi.....	254
2.6.5. PDR hizmetlerinin raporlanması.....	254
2.6.6. Öğrenci yönlendirme işlemleri	255
2.7. Görevlendirilen PDR Uzmanlarının Veri Girişi	255
2.8. Sınıf Rehberlik Planı Hazırlama	255
2.9. PDR Uzmanı Olmayan Okullarda Yıllık Program Hazırlanması Ve Veri Girişlerinin Yapılması	256
Kaynaklar	259

13. Bölüm:

Okul Rehberlik Hizmetlerinde Özel Eğitim

1. Özel Eğitim.....	263
1.1. Özel eğitimin Temel Amaçları ve İlkeleri	263
1.2. Özel Eğitime Yerleştirme	265
1.2.1. Tarama Fark Etme	266
1.2.2. Tanı Öncesi Müdahaleler	268
1.2.3. Eğitsel Değerlendirme -RAM	270
1.2.4. Tanı- Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu.....	271
1.2.5. Eğitim Planı Hazırlama (BEP Komisyonu)	271
1.2.6. Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı Uygulama.....	273
1.2.7. Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı Değerlendirme.....	275
1.3. Merkezi Sınavlarda Özel Eğitim.....	276
1.4. Rehberlik servisinin özel eğitimdeki sorumlulukları.....	276
Kaynaklar	279

14. Bölüm:

Rehberlik ve Psikolojik Danışma Yönetmeliği ve Tarihsel Değişimine Yönelik Serüvenler

1. Yönetmeliklerde Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetlerinin Kapsamı	283
2. Yönetmeliklerde PDR Hizmetlerini Yürütecek Personele Verilen Unvanlar	288
3. Yönetmeliklerde Okul Psikolojik Danışmanlara Verilen ve Verilemeyecek Görevler	291
4. Yönetmeliklerle İlişkin Yapılan Çalışmalar	295
Kaynaklar	298

15. Bölüm:

Okul Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinde Etik ve Hukukun Önemi: Psikolojik Danışmada İlkeli Yolculuk

1.1. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerinde Etik İlkeler	303
1.1.1. Yetkinlik	304
1.1.2. Dürüstlük	304
1.1.3. Duyarlılık ve Hoşgörü	305
1.1.4. Bireysel ve Kültürel Farklılıklara Duyarlılık	305
1.1.5. Toplumsal sorumluluk	305
1.1.6. Mesleki ve Bilimsel sorumluluk	305
1.2. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerinde Etik Kodlar	305
1.2.1. Mesleki Sorumluluk ve Denetim	307
1.2.2. Gizlilik Ve Kayıtların Saklanması	307
1.2.3. Psikolojik Danışma İlişkisi	308
1.2.4. Çoklu İlişkiler ve Sınırlar	308
1.2.5. Eğitim Öğretim ve Süpervizyon	308
1.2.6. Ölçme, Değerlendirme ve Yorumlama	309
1.2.7. Araştırma ve Yayın Yapma	309
1.2.8. Çevrimiçi Psikolojik Danışma, Teknoloji ve Sosyal Medya	309
1.2.8.1. Danışman-danışan ilişkisi	310
1.2.8.2. Gizlilik ve mahremiyet	311
1.2.8.3. Mesleki sorumluluklar	311
1.2.8.4. Diğer profesyonellerle ilişkiler	311
1.2.8.5. Ölçme ve değerlendirme	311
1.2.8.6. Teknoloji kullanımı	311
1.2.8.7. Sosyal medya kullanımı	311
1.2.9. Psikolojik Danışmada Etik İkilem	312
1.2.9.1. Etik ikilem yaşanan durumlar	312
1.2.9.1.1. İlişkilerde sınırlar	312
1.2.9.1.2. Gizlilik	313
1.2.9.1.3. Yetkinlik	313
1.2.9.1.4. Gönüllülük	313
1.2.9.2. Etik karar verme süreci	314
1.2.9.2.1. Problemin tanımlanması	314

1.2.9.2.2. Sorumluluk alanlarının belirlenmesi.....	314
1.2.9.2.3. Etik ilke ve yönergelerin incelenmesi.....	315
1.2.9.2.4. Eylem yollarının belirlenmesi.....	315
1.2.9.2.5. İşlevsel eylem yolunun belirlenmesi.....	315
1.2.9.2.6. Eylemin uygulanması ve değerlendirilmesi.....	315
1.2.10. Alt alanlar.....	315
1.3. Psikolojik Danışma ve Rehberlikte Hukuki Sorumluluklar.....	315
1.3.1. Çocuk İhmal Ve İstismarı.....	316
1.3.2. Ailelerin hakları.....	316
1.3.3. Psikolojik danışmanların mahkeme tanıklığı.....	316
1.3.4. Kayıt tutma ve saklama.....	317
Kaynaklar.....	318

16. Bölüm:

Okul Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Kapsamında Psikososyal Koruma, Önleme ve Krize Müdahale

1. Psikolojik Danışma ve Rehberlikte Yeni Paradigma: Önleme.....	322
2. Önleyicilik Kavramı ve Önleyici Rehberlik.....	323
3. MEB'in Önleyici Rehberlik Anlayışı.....	325
4. Psikososyal Koruma.....	327
4.1. Temel Yaşam Becerileri.....	327
5. Okullarda Kriz Yönetimi.....	334
6. Travmaya Duyarlı Okullar.....	338
7. Kriz Sonrası Büyüme.....	339
Kaynaklar.....	342

17. Bölüm:

Okul Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetlerinde Yapay Zekâ Kullanımı: Teknolojik İlerleme

1. Yapay Zekâ Temelli Sistemlerin Özellikleri.....	348
1.1. Öğrenme Yönetim Sistemleri ve Yapay Zekâ.....	349
1.2. Bireyselleştirilmiş Öğrenme Deneyimleri İçin Adaptif Sistemler.....	350
2. Öğrenci Destek Hizmetlerinde Yapay Zekânın Rolü.....	352
3. Psikolojik Danışmanlıkta Yapay Zekâ Kullanımı.....	354
3.1. Duygusal ve Sosyal Zekâ Gelişimini Destekleyen Sistemler.....	354
3.2. Yapay Zekâ Destekli Terapi Ve Danışmanlık Uygulamaları.....	355
4. Etik, Gizlilik ve Veri Koruma.....	359
5. Geleceğe Bakış: Okul Rehberlik Hizmetlerinde Yapay Zekâ.....	360
Kaynaklar.....	365

BÖLÜMLER VE YAZARLAR

BÖLÜM 1

Çağdaş Eğitim Sistemlerinde Psikolojik Danışma ve Rehberlik:
Temel Kavramlar ve İlkeler
Ar. Gör. Ece YAĞCI Akgündüz
ORCID ID: 0000-0002-2765-1773

BÖLÜM 2

Çağdaş Eğitimde Öğrenci Kişilik Hizmetleri: Eğitimin Yeniden Keşfi
Dr. Ali ÖZTOSUN
ORCID ID: 0000-0002-1919-5595

BÖLÜM 3

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlıkta Alanlar ve Birimler: Yol Gösteren Işıklar
Ar. Gör. Ezgi Güney UYGUN
ORCID ID: 0009-0004-2551-3205

BÖLÜM 4

Psikolojik Danışma ve Rehberlikte Başlıca Hizmet Türleri
Prof. Dr. Ali Haydar ŞAR
ORCID ID: 0000-0001-7086-4021

BÖLÜM 5

Her Kademe İçin Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri:
Eğitim Yolculuğunda Rehberlik
Ar. Gör. Berna ÜNAL
ORCID ID: 0000-0002-1539-5899

BÖLÜM 6

Kişisel-Sosyal Rehberlik: Birey Olmaktan Toplumsal Uyuma
Doç. Dr. Filiz GÜLTEKİN
ORCID ID: 0000-0002-6281-3096

BÖLÜM 7

Eğitsel Rehberlik: Akademik Yolculukta Rehberlik
Prof. Dr. Mustafa Yüksel ERDOĞDU
ORCID ID: 0000-0001-6403-5630

BÖLÜM 8

Mesleki Rehberlik: Kariyer Dünyasını Keşfetmek
Prof. Dr. Lütfü İLGAR
ORCID ID: 0000-0002-6839-4574

BÖLÜM 9

Okul Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerinde
Psikolojik Danışma Sürecinin Anatomisi: Değişim Yolculuğu
Dr. Öğr. Üyesi Kamile Gamze YAMAN
ORCID ID: 0000-0001-6324-8431

BÖLÜM 10

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlıkta Bireyi Tanıma Teknikleri

Ar. Gör. Muhammed Furkan TUNÇ

ORCID ID: 0000-0001-6370-1507

BÖLÜM 11

Okul Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Hizmetlerinin

Yapılanması ve Görevleri: Eğitimde Stratejik Harita

Dr. Öğr. Üyesi Osman SÖNER1

Doç. Dr. Mustafa ÖZGENEL2

ORCID ID: 1 0000-0001-9741-5357

2 0000-0002-7276-4865

BÖLÜM 12

Okul Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Sunumu:

E-Rehberlik Modülünün Yeri ve Önemi

Doktorant Oğuzhan YAVUZ

ORCID ID: 0009-0004-1057-5278

BÖLÜM 13

Okul Rehberlik Hizmetlerinde Özel Eğitim

Doç. Dr. Nüket AFAT

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4247-025X>

BÖLÜM 14

Rehberlik ve Psikolojik Danışma Yönetmeliği ve Tarihsel Değişimine Yönelik Serüvenler

Dr. Öğr. Üyesi Hazel DURU

ORCID ID: 0000-0002-1669-6407

BÖLÜM 15

Okul Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinde Etik

ve Hukukun Önemi: Psikolojik Danışmada İlkeli Yolculuk

Doktorant Yelda YAVUZ

ORCID ID: 0009-0003-8642-1526

BÖLÜM 16

Okul Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Kapsamında

Psikososyal Koruma, Önleme ve Krize Müdahale

Dr. Öğr. Üyesi Fazilet YAVUZ BİRBEN

ORCID ID: 0000-0002-1763-0338

BÖLÜM 17

Okul Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetlerinde Yapay Zekâ Kullanımı:

Teknolojik İlerleme

Dr. Öğr. Üyesi Osman SÖNER

ORCID ID: 0000-0001-9741-5357

ÖNSÖZ

Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri, çağdaş eğitim sistemlerinin en önemli unsurlarından biridir. Bu durum psikolojik danışma ve rehberlik sistemlerinin günümüz eğitim dünyasında değişen koşullara uyum sağlama ve en güncel gelişmeleri takip etmesinin önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitimde rehberlik ve psikolojik danışmanlığın önemini vurgulayan bu çalışmada, geleneksel yaklaşımların yanı sıra teknolojinin eğitime entegrasyonu, yapay zekâ kullanımı ve e-rehberlik gibi yenilikçi konulara da yer verilmiştir. Bu yenilikler, özellikle pandemi sonrası dijitalleşen dünyada, rehberlik hizmetlerinin nasıl daha erişilebilir ve etkili hale getirilebileceğine dair örnekler sunmaktadır.

Kitabın en önemli yeniliklerinden biri, rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin mevcut yönetmeliklerle ilişkisini detaylı bir şekilde incelemesidir. Rehberlik hizmetlerinin yasal çerçevesi, uygulamalardaki sorunlar ve bu sorunlara getirilen çözümler bu kitapta ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Okul rehberlik hizmetlerine yönelik en güncel yönetmelikler ve kanun değişiklikleri, kitabın okuyucularına rehberlik uygulamaları konusunda kapsamlı bir anlayış sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca, rehber öğretmenlerin karşılaştığı en güncel sorunlar ve bu sorunlara dair çözüm önerileri de somut örneklerle desteklenmiştir.

Son yıllarda yapay zekâ teknolojilerinin eğitim alanına girmesi, rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinde de yeni ufuklar açmıştır. Bu kitapta, yapay zekanın rehberlik hizmetlerindeki rolü ve potansiyel faydaları ele alınarak, rehberlikte dijital dönüşüm süreci hakkında bilgi sunulmaktadır. Yapay zekâ destekli rehberlik uygulamaları, öğrencilere daha kişiselleştirilmiş ve anında geri bildirim sağlayan bir hizmet sunmanın yanı sıra, rehber öğretmenlerin iş yükünü hafifletmeye yönelik çözümler geliştirilmesine de katkı sağlamaktadır.

E-rehberlik konusu da bu kitapta özel bir bölüm olarak ele alınmıştır. Dijitalleşmenin eğitime etkisiyle birlikte rehberlik hizmetlerinin dijital ortama taşınması, daha geniş bir kitleye ulaşma imkânı sunmuştur. E-rehberlik hizmetlerinin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesine dair en güncel bilgiler, kitabın bu alanla ilgilenen okuyucuları için önemli bir kaynak niteliğindedir.

Bu kitap, sadece rehber öğretmenlere değil, aynı zamanda okul yöneticilerine, öğretmenlere, velilere ve öğrencilerin gelişiminde rol oynayan tüm paydaşlara hitap etmektedir. Psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin eğitimdeki rolünü yeniden düşünmek ve bu hizmetleri daha verimli kılmak amacıyla bu kitap, alandaki akademisyenlerin ve uygulayıcıların bir araya getirdiği deneyim ve bilgileri sunmaktadır. Eğitim sisteminin önemli bir bileşeni olan rehberlik hizmetlerinin, bireylerin sadece akademik değil, sosyal, duygusal ve kişisel gelişimlerini desteklemeyi amaçladığı gerçeği bu kitapta sıkça vurgulanmaktadır.

Kitap boyunca ele alınan konu başlıkları, rehberlik hizmetlerinin karşılaştığı zorluklara yönelik çözüm önerileri, yapay zekâ ve dijitalleşmenin etkisi, en güncel yönetmeliklerin detaylı analizi ile zenginleştirilmiştir. Okuyucuların, bu kitabı rehberlik hizmetlerinin geleceğine dair bir yol haritası olarak değerlendirmesi amaçlanmıştır.

Bu kitabın hazırlanmasında emeği geçen tüm yazarlarımıza ve katkıda bulunan akademisyenlere en içten teşekkürlerimizi sunarız. Bu çalışmanın ortaya çıkmasında bize destek veren kurumlar ve akademik çevreler sayesinde, rehberlik hizmetlerinin geleceği üzerine önemli bir kaynak oluşturabildik. Kitabın hazırlanmasında sürekli yanımızda olan ve bizi motive eden ailelerimize ve dostlarımıza da sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz. Rehberlik hizmetlerinin gelişimine katkı sağlayacak bu kitabın, eğitim dünyasında faydalı olmasını temenni ediyoruz.

Dr. Öğr. Üyesi Osman SÖNER

Prof. Dr. Mustafa Yüksel ERDOĞDU

13. BÖLÜM

OKUL REHBERLİK HİZMETLERİNDE ÖZEL EĞİTİM

Doç. Dr. Nüket AFAT, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Hikâye

Dünya kimileri için sessiz, kimileri için karanlık. Bazen anlaşılması güç, bazen de aşılması zor engellerle dolu olabilir. Sessiz bir dünyada, parmaklarınızla okuduğunuzu, işaretlerinizle seslendiğinizi, hiç tanımadığınız bir toplumun içinde yalnız kaldığınızı veya etrafınızdakilerin çok yavaş olduğunu hayal edebilir misiniz? Bu dünyayı herkes için daha erişilebilir, daha adil ve daha yaşanabilir hale getirebilir miyiz? Ortak çok özelliğimiz olsa da her birimizin birbirinden farklı özellikleri var ve bazılarımızın farklılaştığı özellikler uygun koşullar sağlanmaz ise onların topluma uyumlarını ve mutluluklarını zorlaştırabiliyor. Bu bireyler, çoğunlukla toplumda görmezden geliniyor ya da yanlış anlaşılıyorlar. Oysa ki herkesin potansiyeli farklı yollarla açığa çıkarılabilir, yeter ki ihtiyaçları fark edilsin ve doğru destek mekanizmaları kurulsun.

Hiç görme yetersizliği olan bir tanıdığınızı oldu mu? Onların yalnızca gözleri değil, elleriyle de ‘görebildiğini’ biliyor muydunuz? Parmak uçlarıyla dokundukları kabartma yazılar (Braille alfabesi) onlara bilgiye ulaşma imkânı sunuyor. Peki ya günlük hayatın içinde, kaldırımlardaki sarı kabartma şeritleri fark ettiniz mi? Bu şeritler, görme engelli bireyler için rehberlik eden yollardır. Ancak bu yolların sürekliliği ve düzgünlüğü, erişim özgürlüğü açısından büyük önem taşır. Yeterince özen gösterilmediğinde, bu bireyler için bir rehberden çok bir engel haline gelebilirler.

Ya da işaret dili ile konuşan iki kişiyi yakından izlediniz mi? Sessizliğin içinde yankılanan bu eller, aslında koca bir dünyanın sesidir. İşitme engelli bireyler, işaret dili sayesinde duygu ve düşüncelerini özgürce ifade edebilirler. Ancak toplumun büyük bir kısmı bu dili bilmiyor, bu da işitme engelli bireyleri iletişim kurmada yalnız bırakabiliyor. Daha fazla insanın işaret dilini öğrenmesi, bu bireylerin toplumda daha aktif ve bağımsız bir şekilde yer almasını sağlayacaktır.

Aşırı hareketli bir çocuğa “dur!” denildiğini, okuması yavaş olan çocuğa “hadi daha hızlı!” denildiğini duyduunuz mu? Bu çocuklar, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) ya da öğrenme güçlüğü gibi durumlarla baş etmeye çalışıyor olabilir. Fakat bu bireyleri anlamadan ve sabır göstermeden onlara yöneltilen baskılar, gelişimlerine zarar verebilir. Oysaki bu çocuklar, doğru stratejiler ve eğitim yöntemleriyle büyük potansiyellere ulaşabilirler.

Doğru olan nedir? Neler yapmalıyız? Özel eğitim ihtiyacı bireyler kimler ve nasıl desteklenmelidir? Sorular çok, yapılması gerekenler çok, ancak nereden başlamalı denilecek olursa sanırım fark etme, keşfetme ve empati ilk

adım olabilir. Her bir bireyin kendine özgü ihtiyaçları ve farklılıkları vardır. Bu bireyleri tanımak, onlara nasıl destek olabileceğimizi anlamak için ilk adımdır. Onları yalnızca eğitim kurumlarında ya da rehabilitasyon merkezlerinde değil, her alanda kabul eden, destekleyen ve haklarını koruyan bir toplum olmalıyız.

Bu bölüm kapsamında özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin fark edilmesi ve yönlendirilmesi aşamalarındaki Türkiye özelindeki önemli noktaları inceleyeceğiz.

Giriş

Genel eğitim hizmetleri, toplumdaki bireylerin sahip oldukları ortak özelliklerine göre tasarlanır ve uygulanır. Öğretimde gerçekleştirilecek etkinliklerin en az maliyet, enerji, zaman ve çaba ile yapılması temel ilkelerden biridir. Çoğunluğa göre tasarlanmış bir dünyada, toplumların yaklaşık %10'u özel eğitim ihtiyacı olan ve gelişimsel farklılıkları bulunan bireylerden oluşmaktadır. Tarih boyunca, gelişimsel farklılıkları sonucunda özel eğitim ihtiyacı olan bireylere çeşitli müdahaleler uygulanmış, ancak bu müdahalelerin önemli bir çoğunluğu insan yaşam hakkını yeteri kadar desteklemeyen türde olmuştur. Dünyanın büyük bir bölümünde yaşananlara ek olarak, medeniyet coğrafyamızda gelişimsel farklılığı olan bireyler için kurulan bimarhaneler, şifahaneler ve Enderun gibi uygulamalar, Cumhuriyet dönemi ile birlikte gelişerek dikkat çekmiştir. Bu tür uygulamalarla, gelişimsel farklılıkları olan bireylerin topluma katılımlarının, kendini gerçekleştirebilmelerinin ve toplumsal katma değer üretebilmelerinin önü açılmaya çalışılmıştır. Eğitim sisteminde bireye verilen önem arttıkça özel eğitimin dolayısıyla genel eğitim sisteminin kalitesi artacaktır.

1. Özel Eğitim

Özel eğitim; gelişimsel olarak akranlarından farklılaştığından dolayı yaygın eğitim faaliyetlerinden yeterince yarar sağlayamayan bireyler için, ilgili alan uzmanlarınca tasarlanmış, uygun ortam ve yöntemler ile sunulan bireyselleştirilmiş eğitimidir. Yaygın eğitim faaliyetleri toplumun özelliklerinin ortalamalarına göre tasarlandığından, gelişimsel yetersizlik açısından akranlarından farklılık gösteren bireylerin yanı sıra özel yetenekli öğrenciler de özel eğitim kapsamındadır.

1.1. Özel eğitimin Temel Amaçları ve İlkeleri

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin (2018) altıncı maddesinde özel eğitim hizmetlerinin amacı, “*Türk Millî Eğitiminin genel amaç ve temel ilkeleri*

esas alınarak; özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitim ihtiyaçları, yeterlilikleri, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda kapasitelerini en üst düzeyde kullanmaları, üst öğrenime, meslek hayatına ve toplumsal yaşama etkili katılmalarını sağlamaktır.” Bu amaç doğrultusunda 0-36 aydan başlayarak birey hayata hazırlanır.

Özel eğitimin amaçlarına ulaşabilmesi için tarihsel süreç içerisinde değişimler göstererek ulaşılan ulusal ve uluslararası kabullere dayalı temel ilkeler uygulanır.

Nüfusun yaklaşık %10'unu oluşturan özel eğitime ihtiyaç duyan grup içinde özel eğitime erişim oranı henüz tamamını kapsamamaktadır. Millî Eğitim Bakanlığının 2023 yılına ait istatistikleri incelendiğinde yaklaşık 1500000 öğrencinin özel eğitim alması muhtemel iken yaygın eğitim kapsamında özel eğitim alana öğrenci sayımız 600000 civarında olduğu görülmektedir (MEB, 2023). Bu da erişemediğimiz özel eğitim ihtiyacı olan öğrenci sayısının erişemediğimiz öğrenci sayısından çok daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Ülkemizdeki bu oranlar dünyanın birçok ülkesinde de benzer özellikler göstermektedir (UNICEF, 2021). Bu sebeple özel eğitimin temel ilkelerden biri; özel eğitim ihtiyacı olan tüm bireylere ilgi ve yeterlilikleri doğrultusunda özel eğitim hizmetlerinin sunulmasıdır.

Özel eğitime mümkün olduğunca erken başlanmalıdır. Yaşamın en kritik dönemlerinden biri olan, büyüme ve gelişmenin en hızlı olduğu erken çocukluk döneminin eğitsel avantajlarından yararlanabilmek için özel eğitime mümkün olduğunca erken yaşta başlamak gereklidir. Özel eğitime dahil edilen öğrencinin yaşı ve yönlendirildiği eğitim türü her ne olursa olsun Özel eğitim gerektiren bireyler için bireyselleştirilmiş eğitim planı geliştirilmesi ve eğitim programlarının bireyselleştirilerek uygulanması esastır.

Özel eğitimin mümkün olduğunca bireyin sosyal ve fiziksel çevresi dahilinde planlanıp uygulanması esastır. Öğrenme süreçlerinde çevresel unsurların önemi ve sosyal öğrenme kuramı göz önünde bulundurulmalı, yeni bir ortama uyum zorluğu bertaraf edilmeli ve özel eğitim faaliyetleri alışıldık çevrenin güvenli ortamında yürütülmelidir. Ayrıca eğitim ortamlarındaki kısıtlayıcılığın azaltılması amacıyla çocukların mümkün olduğunca akranlarıyla birlikte eğitim alabilmelerinin yollarının aranması gerekmektedir.

Özel eğitim birden fazla kurum ve kuruluşun eş zamanları çalışmaları ile yürütülmektedir. Özel eğitiminin etkililiği iş birliğine dayalı ekip çalışması ile mümkündür. Nitelikli bir özel eğitimden bahsedebilmek için, sağlık kurumu,

rehberlik araştırma merkezi (RAM), okul, aile, rehabilitasyon merkezi vb. gibi farklı kurum ve kuruluşların iş birliği ile sağlanmalıdır. Öğrenci odaklı bir yaklaşım gereği, aynı çocuk için faaliyet yürüten farklı kurumların öğrencinin üstün yararı doğrultusunda ortak amaç ve hedeflere uygun iş birliği halinde çalışmalarını yürütmesi gerekmektedir. Örneğin; aile, okulda yürütülen faaliyetlerden haberdar olmalı ve evde bu faaliyetleri desteklemelidir; rehabilitasyon merkezi ve okul, bireyselleştirilmiş eğitim planları (BEP) hazırlarken RAM'dan gelen raporu dikkate almalıdır; RAM yeniden değerlendirme yaparken, okul ve rehabilitasyon merkezlerindeki gelişim raporlarını almalı ve değerlendirmelidir.

Özel eğitimin etkin bir şekilde uygulanmasını destekleyecek en önemli ilkelerden biri ailenin sürece dahil edilmesi ve sürekliliğinin sağlanmasıdır. Özel eğitim, resmi bir tanılama ile yürütülebilecek süreçleri kapsar ve 18 yaş altı çocuklarda bu sürecin başlatılabilmesi için ailenin onayı ve desteği gereklidir. Aile bilinçsiz, ikna olmamış veya destekleyici değilse özel eğitim başlanamaz veya kesintiye uğrayabilir. Dolayısıyla ailelerin, özel eğitim sürecinin her boyutuna aktif katılmalarının sağlanması esastır.

1.2. Özel Eğitime Yerleştirme

Özel eğitimin amaçlarına ulaşabilmek için esas alınan ilkeler ışığında eğitim faaliyetleri belli bir düzen ve rutin içinde sürdürülmektedir. Özel eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan bireylerin uygun eğitim fırsatlarına yerleştirilebilmeleri tanılama süreci ile başlamaktadır. Tanılama süreci tıbbi ve eğitsel olmak üzere iki model işe koşulmaktadır. Tıbbi modele göre özel ihtiyacı olduğundan şüphelenilen birey için sağlık kurumlarında doktora başvurulur. Başvuru durumuna göre tek hekim veya heyet kararı ile bireyin durumu hakkında değerlendirme yapılır, gereken tanı ve derecesi belirlenir. Tanının tıbbi olarak netleşmesi verilecek eğitim süreçlerine karar verilmesini gerektirir. Yetersizliği bulunan bireylerin yetersizlikleri ile ilgili tıbbi tanı aynı olsa bile tanının bireyler üzerinde yaratmış olduğu etkiler farklı olabilmektedir (Avcıoğlu, 2011). Bireysel ihtiyaçlardaki farklılaşmalar eğitimin bireyselleştirilmesini gerektirmektedir. Bu sebeple tıbbi tanı sonrasında eğitsel tanı ile bireyin ihtiyaçlarına ve yapabilirliklerine en uygun eğitim fırsatı sunulmaya çalışılır. Bu süreç genel olarak eğitsel değerlendirme ve yönlendirme ile başlayıp eğitimin planlanması ve uygulanması ile devam etmektedir. Özel eğitim süreçlerinin temel adımlarla özetlenecek olursa aşağıdaki şekil incelenebilir.

Şekil 1. Özel eğitim hizmetleri süreç akışı

1.2.1. Tarama Fark Etme

Tarama- fark etme basamağı bir öğrencinin özel eğitime dahil edilebilmesi için ilk adımdır (Diken vd., 2013). Bu aşamadaki temel hedef, yaşlılarından gelişimsel olarak farklılıkları bulunan ve özel eğitim ihtiyacı olan bireyin olduğu düşünülürken erken dönemde tespit edilmesi ve gerekli müdahalelerin vakit kaybetmeden başlatılmasıdır. Bu kapsamda aile, doktorlar ve öğretmenlere önemli sorumluluklar düşmektedir. Tarama süreci, çocuk doğmadan önce, hamilelik döneminde ve hatta hamilelik öncesinde teknolojik ve tıbbi gelişmelerin elverdiği ölçüde başlatılabilir. SMA taraması, kan uyuşmazlığı gibi durumlarda, hamilelik öncesinde çeşitli müdahalelerle olası ihtiyaçların önüne geçilebilir. Anne baba adaylarının bu tür risklerden haberdar edilmesi ve uzmanlar tarafından desteklenmeleri önemlidir.

Hamilelik öncesini de kapsayan tarama süreci, hamilelik döneminde de tıbbi kontrol altında devam eder. Gebelik boyunca yapılan ultrasonografi, kan testleri, genetik taramalar ve enfeksiyon testleri ile takip sürdürülür. Bu taramalar, anne karnındaki bebeğin olası gelişimsel farklılıklarını (kromozomal farklılıklar, gelişim geriliği, uzuv eksikliği vb.) tespit edebilir. Hamilelik döneminde ebeveynlerin farkındalığı ve gebeliğin tıbbi takibi, olası risklerin erken dönemde fark edilmesine ve gerekli müdahalelere hazırlık yapılmasına olanak

tanır. Bu alandaki gelişmeler, hızla ilerlemekte ve risklerin erken dönemde fark edilmesini desteklemektedir. Anne karnında gelişimsel farklılığı ve özel eğitim ihtiyacı olacağından güçlü şüphe duyulan bir çocuğun ailesinin sürece erken dönemde hazırlanması doğum sonrasındaki eğitim süreçlerinin niteliğini artırmaktadır.

Hamilelik öncesinde başlayan, gebelik ve doğum sonrasında tıbbi ve aile odaklı yürütülen tarama çalışmaları, okul ve eğitim sürecinin başlamasıyla öğretmenlerin de dahil olduğu bir sürece dönüşür. Öğretmenler, eğitim ortamlarında özel eğitim ihtiyacı olan öğrencileri tespit etmeye yönelik tarama çalışmaları yapabilir. Bu çalışmalar, Rehberlik Araştırma Merkezi (RAM), okul rehberlik servisi ve sınıf öğretmenlerinin iş birliği ile yürütülür. Okul ortamındaki tarama süreçleri, öğrencilerin yaş gruplarına uygun kazanımları elde edip etmediklerinin değerlendirilmesine odaklanır. Öğrencilerin yaşlarına uygun hazırbulunuşluk sergilemeleri takip edilir ve bu noktada aksayan davranışlar tespit edilir. Olabildiğince erken dönemde gelişimsel ihtiyaçlarındaki farklılaşmaların tespit edilebilmesi, gelişimsel farklılığı olan bireyler için önemli ve gerekli olduğu kadar normal gelişim gösteren bireyler için de önemli ve gereklidir. Özel eğitim ihtiyacı olan birey için kritik yaş dönemleri yakalanarak erken dönemde eğitime başlatılması, eğitim hedeflerine ulaşılabilirliği desteklemektedir. Bunun yanında eğitim ortamlarına ihtiyacı olan tüm bireylerin erken dönemde katılımının artırılması ile normal gelişim gösteren akranların da bu farklılıkları kabullenme ve bu farklılıklara uyum sağlama süreci desteklenebilmektedir. Özel eğitim faaliyetlerinin niteliği toplumsal topyekûn kabul ve destek ile artabilir. Bu görüşü destekleyecek şekilde Diğer ve Yıldız'ın (2021) yapmış olduğu çalışmada katılımcıların önceden sahip oldukları algı ve farkındalık çalışmalarının engellilik algısının değiştirilmesi hususunda katkısı olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla özel eğitim faaliyetlerinin olabildiğince erken dönemde başlatılması ihtiyacı olan bireyler kadar, tipik gelişim gösteren akranları ve toplumun geneli için büyük önem arz etmektedir.

Ülkemizde özel eğitimin erken dönemde başlatılabilmesini destekleyecek yasal düzenlemeler ve eğitim programları mevcuttur. Ulusal düzeyde kabul gören özel eğitim ilkeleri kapsamında ihtiyacı olan bireylerin erken dönemde keşfedilmesi gerekmektedir. Bu bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda yönlendirilebileceği bağımsız özel eğitim anaokulları, özel eğitim anasınıfları ve 0-36 aydan itibaren alınabilecek destek eğitim modülleri bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Tarama şüphe basamağı, öğrencinin ihtiyacı ile ilgili karar verilen veya tanı konulan bir aşama değildir. Tanı, tıbbi ve eğitsel değerlendirmeleri gerektirir. Tarama- şüphe aşamasında okul rehber öğretmeni psikolojik danışmanı ve sınıf öğretmeni iş birliğinde gelişimsel tarama çalışmaları, gözlem, görüşme, anemnez alımı yapılarak öğrenciler taranabilir. GESSEL, Metropolitan gibi standardize edilmiş uygulamalar veya görme (SNELLEN göz tarama testi gibi), işitme taramaları, alıcı ifade edici dil testleri, gözleme dayalı değerlendirmeler ile standart eğitim uygulamalarından yeteri kadar verim alamayan öğrenciler tespit edilir. Çocuklarda gözlemlenen benzer davranışların farklı sebepleri olabilir. Okuma güçlüğü yaşadığı gözlemlenen bir öğrencinin yaşadığı bu güçlük; zihinsel yetersizlik, görme yetersizliği, disleksi veya sosyal uyum güçlüğü gibi farklı nedenlerden kaynaklanabilir. Dolayısıyla tarama-şüphe basamağı, ihtiyaçların fark edildiği ancak kaynağının henüz netleşmediği bir aşamadır.

1.2.2. Tanı Öncesi Müdahaleler

Bu aşamada tarama- şüphe basamağında fark edilen öğrencilere yönelik detaylı müdahaleler ve gözlemler planlanarak uygulanır. Tanı öncesi öğrenciye özgü hazırlanan müdahaleler sınıf öğretmeni/ branş öğretmenleri tarafından takip edilir. Sağlık Kurumuna tıbbi veya RAM'a eğitsel tanıya göndermeden önce gözlemlenen durumun özel eğitim ihtiyacı oluşturup oluşturmadığı noktasında detaylandırılır. Bu aşamanın temel amacı, özel eğitim ihtiyacı olduğundan şüphe duyulan birey için peşin hükümlü olmadan, durumun, geneli yansıtıp yansıtmadığını, geçici bir durum olup olmadığını netleştirmektir. Zaman zaman davranış sorunları sergileyen bir öğrencinin bu davranışlarının yakın gelecekte yaşadığı bir olaydan kaynaklandığı ve genel durumunu yansıtmadığı görülebilmektedir. Sağlıklı beslenememe, uykusuzluk, yas süreci vb. gibi durumlar davranışlarda farklılaşmaya sebep olabilmektedir. Bireyin davranışlarının gelişimsel bir destek ihtiyacının karşılanmamasından mı yoksa çevresel koşullardan mı kaynaklandığı göz önüne alınmalıdır. Bu aşamada cevap aranacak bazı sorular,

- Öğrencinin fark edilen davranışları, farklı zamanlarda benzerlik göstermekte midir?
- Öğrencinin fark edilen davranışları, farklı ortamlarda benzerlik göstermekte midir?
- Öğrencinin fark edilen davranışları, farklı öğretmenlerle karşılaştığında benzerlik göstermekte midir?

- Öğrencinin çevresinde bazı değişimler oluşturulduğunda davranışlarında değişim görülmekte midir?

Öğrencinin özel eğitim ihtiyacı olduğu konusunda tanıya yönlendirilmesi için gözlemlerden elde edilen bulguların güçlendirilmesi gerekir. Bu kapsamdaki gözlemler için aile ve okul iş birliği içinde olmalıdır. Aile, çocuğunun özel eğitim ihtiyacını fark etmeyebilir, çekingен davranabilir ya da özel eğitim hizmetlerinden haberdar olmayabilir (Avcıoğlu, 2011). Öğrenci hakkında okul ortamındaki gözlemler ile ev ortamındaki gözlemler ailelerden alınan bilgiler ile karşılaştırılmalıdır. Bu aşamada aile ile görüşmeler yapılırken tanı koyma yönündeki ifadelerden kaçınılmalıdır. Aileler ile yapılan görüşmelerde öğrenciden beklenen davranışlar ile öğrenciden gözlenen davranışlara odaklanılmalıdır. Alınan önlemler, yapılan müdahalelere rağmen öğrencide beklenen iyileşmenin görülemediği durumlarda eğitsel tanıya gönderme süreci başlatılır. Yapılan gözlem, görüşme ve tarama çalışmaları sonucunda öğrencinin özel eğitim ihtiyacı noktasında şüpheler güçlendi ise Millî Eğitim Bakanlığı Bilişim Sistemleri (MEBBİS)'ndeki "e-Rehberlik" modülü üzerinden "Eğitsel Değerlendirmeye İstek Formu" hazırlanarak yönlendirme yapılır, aile ile iş birliği sağlanır.

Şekil 2: MEBBİS, e-Rehberlik Modülü

MEBBİS e-Rehberlik modülünden öğrenci yönlendirme işlemleri sekmesi seçilir. Öğrenci RAM'a ilk defa yönlendiriliyorsa, kademe geçişi yapmış ise veya daha önce alınan özel eğitim hizmetleri kurul kararına itiraz edilecek ise "Eğitsel Değerlendirme Formu (ilk inceleme)" sekmesinden veri girişlerine devam edilir. Öğrenci ismi seçildikten sonra istenen bilgiler tam ve eksiksiz bir şekilde Sınıf/şube rehber öğretmeni ve rehber öğretmen/psikolojik danışman tarafından doldurulur. Bu bölümde öğrenci ve veli kimlik bilgisi, özel eğitim tedbirine ilişkin değerlendirmeler, öğrencinin eğitsel tanıya yönlendirilme nedeni ile ilgili gözlemler ve elde edilen bilgiler paylaşılır. (veli görüşü, eğitim öğretim müdahalelerindeki farklılaştırmalar ve alınan sonuçlar, eğitim ortamı düzenlemeleri ve alınan sonuçlar vb.), öğrencinin kazanım ve becerilerine (Bilişsel, dil konuşma, okuma/yazma Türkçe, psikomotor, matematik, özbakım, hayat bilgisi/sosyal bilgiler ve sosyal beceriler) ilişkin değerlendirmeler, öğrenci davranışlarına ilişkin genel gözlemler paylaşılır. Form, sınıf rehber öğretmeni, rehber öğretmen psikolojik danışman ve veli iş birliğinde hazırlanır ve imzalanır. İmzalanan form okul müdürünün onayı ile okulun iş birliği içinde olduğu RAM'a iletilir. Form RAM'a iletdikten sonra eğitsel değerlendirmenin yapılabilmesi için velinin RAM'dan randevu alarak süreci takip etmesi gerekmektedir.

1.2.3. Eğitsel Değerlendirme -RAM

Tarama ve fark etme aşamasının amacı özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciyi tespit etmek iken eğitsel değerlendirme aşamasının amacı özel eğitim ihtiyacı olan çocuk için eğitimin türüne ve yapısına karar vermektir. Eğitsel değerlendirme başvuruları; okul yönetimi, veliler veya 18 yaşından büyükse öğrencinin kendisi tarafından RAM'a yapılabilir. RAM'lar başvuruları randevu usulüne göre değerlendirir. Okuldan alınan başvurularda; veli randevu alıp RAM'a geldikten sonra, özel eğitim ihtiyacı olduğundan şüphelenilen öğrenci, RAM'daki öğretmenler tarafından eğitsel değerlendirmeye alınır. Öğrencinin güçlü ve desteklenmesi gereken alanlarının belirlenebilmesi için çok yönlü (genel zekâ, sağlık, işitme, görme, sosyal, duygusal durum, akademik başarı, dil becerileri, psiko-motor, öz bakım becerileri gibi) değerlendirmeler yapılır. Bu değerlendirmelerde standart test ve envanterler kullanılarak öğrencinin özel eğitime ihtiyacı olup olmadığı ve varsa derecesi belirlenir. Bu değerlendirmenin amacı, bireyin ihtiyaçlarını karşılayacak eğitime karar verebilmek için ayrıntılı bilgi toplamaktır. Bu amaca ulaşmak için tıbbi tanı bilgileri alınır, aile görüşmeleri yapılır ve genel gelişim alanlarına yönelik detaylı taramalar sürdürülür. Elde edilen tüm bulgular öğrenci dosyasında arşivlenir.

1.2.4. Tanı- Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu

Okuldan gelen bilgiler, RAM’da yapılan incelemeler ve tıbbi değerlendirmeler sonucunda öğrenci hakkında oluşturulan dosya, “Özel Eğitim Değerlendirme Kuruluna” sunulur. Kurul, RAM bünyesinde, müdür yardımcısı başkanlığında, özel eğitim hizmetleri bölüm başkanı, en az bir rehber öğretmen ve en az bir özel eğitim öğretmeninden kurulur. Bu kurula değerlendirmesi yapılan öğrencinin velisi de dahil olur. Kurul, öğrenci ile ilgili bilgi ve belgeleri inceler, öğrencinin özel eğitime ihtiyaç duyup duymadığını karara bağlar. Hazırlanan rapora aile katılımını sağlar.

Özel eğitim değerlendirme kurulundan çıkan raporda özel eğitim ihtiyacı olduğu yönünde karar çıkmış ise raporda ek bazı bilgiler de yer alır. Bu bilgiler arasında tanı (tanının derecesi, resmi yerleştirme kararı (kaynaştırma/ bütünleştirme, Özel eğitim sınıfı, Özel eğitim uygulama okulu, evde eğitim, hastane sınıfı vb.), gerekli görülüyorsa destek eğitim kararı (Özele eğitim rehabilitasyon merkezi) ve eğitim planında yer verilmesi önerilen amaçlar yer alır. Özel eğitim değerlendirme kurulundan çıkan rapor “Özel Eğitim Hizmetleri Kurulu” tarafından onaylandıktan sonra ilgili kurumlar ile paylaşılır. Rapor örnekleri, resmi yönlendirmenin yapıldığı kuruma, destek eğitim kararı varsa ilgili Özel Eğitim Rehabilitasyon Merkezine bir nüsha halinde iletilir. Raporun bir örneği de ilgili RAM’da öğrenci dosyasına eklenir. Raporların ilgili kurumlarla paylaşılması, özel eğitim ilkelerinden “özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademedeki eğitimlerini sürdürebilmeleri için kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılması” ilkesini destekler. Böylelikle öğrenci ile çalışacak kurumlar hazırlanacak eğitim planında eşgüdüm sağlayabilir.

1.2.5. Eğitim Planı Hazırlama (BEP Komisyonu)

Özel eğitim ihtiyacı rapor ile netleşmiş öğrenci için Bireyselleştirilmiş Eğitim Planının (BEP) hazırlanıp uygulanması yasal bir zorunluluk olması yanında öğrenci ihtiyacını en iyi karşılayacak yöntemdir. Bu hem destek eğitim hem de örgün eğitim kapsamı için geçerli bir durumdur. BEP’in amacı, öğrencinin bireysel düzlemde ihtiyaç duyduğu eğitimi belirleyerek uygulanmasına fırsat sunmaktır. BEP, çocukların öğrenmelerinin nereden başlayacağı, hangi sırada, yöntemle ve hızda devam ettirileceği, hangi değerlendirme yöntemiyle değerlendirileceği gibi kararların ekip çalışmasıyla yazılı olarak planlandığı bir eğitsel kararlar dizisidir (Baykoç, 2015). BEP, yalnızca kaynaştırma/ bütünleştirme kararı alınan öğrencilere değil özel eğitim okullarında veya sınıflarında okuyan öğrencilere de uygulanır. BEP hazırlanırken öğrencinin gelişim

alanlarındaki performansı değerlendirilir ve bu seviyenin ilerletilmesi için kısa ve uzun vadeli hedefler belirlenir. Resmi tedbir kararının iletildiği okula gelen öğrenci için BEP birimi tarafından rapora dayalı olarak bu plan hazırlanır. BEP hazırlama tek başına bir öğretmenin ya da rehber öğretmen psikolojik danışmanın sorumluluğunda değildir. İlgili birim, öğrencinin tüm öğretmenlerinden oluşur. 2018 yılında çıkan Özel Eğitim Yönetmeliği'nde belirtildiği üzere, okul yönetiminin başkanlık ettiği bu birime, ilgili tüm öğretmenlerin yanı sıra öğrenci ve ailesi de dahil olur. BEP kurulu;

- Rapor doğrultusunda öğrencinin eğitsel performansını değerlendirme,
- Öğrenciye kazandırılması planlanan öncelikli kazanımları belirleme,
- Kazanımlara uygun eğitim yöntemini, içeriği, değerlendirme türünü ve zamanlamayı belirleme,
- Gerekirse BEP' değişiklik ve düzenlemeler yapma,
- Gerekli materyallerin ve eğitim ortamının temini noktasında koordinasyonu sağlama,
- Destek eğitim odasında eğitim alacak öğrencileri, eğitim hizmeti sunulacak dersleri ve haftalık ders saati sayısını belirlemek vb., iş ve işlemleri yürütme,
- Öğrencinin raporundaki süreyi dikkate alarak, rapor süresinin sonunda değerlendirme olarak tekrar RAM'a yönlendirme çalışmalarını yürütür.

Raporunda destek eğitim kararı olan öğrenciler, raporlarında belirtilen modül ve kazanımlar doğrultusunda özel özel eğitim rehabilitasyon kurumlarından destek eğitim alır. Bu merkezler özel eğitim değerlendirme kurulları tarafından yapılan eğitsel değerlendirme ve tanılama sonucunda destek eğitimine ihtiyacı olduğu belirlenen bireylere destek eğitimi hizmeti veren okul dışındaki özel öğretim kurumlarıdır. Bu eğitim sürecinde de kurumda öğrenci için bireyselleştirilmiş eğitim planının hazırlanması gerekir. Öğrenci, raporunda belirtilen duruma göre bireysel ve/veya grup şeklinde ders eğitimlerini alabilir. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden alınan aylık 8 saat bireysel ve/veya 4 saat grup eğitimi için veliden ücret talep edilmez. Ancak velinin isteği üzerine daha fazla ders verilmesi durumunda, bu derslere ilişkin ücret Millî Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği hükümlerine göre belirlenir. BEP uygulamaları ile ilgili ülkemizde yapılan araştırmalara göre çeşitli güçlükler belirlenmiş ve çözüm önerileri geliştirilmiştir (Baran-Karalar, vd. 2024; Burunsuz, 2019; Öztürk ve Eratay, 2010, Yılmaz, 2013). Eğitimcilerinin

eğitiminin, ortam, materyal ve zamanın yetersizlikleri yaşanan güçlüklerin en önemli nedenleri olarak gözlemlenmiştir. BEP hazırlama ve uygulama sürecinin iyileştirilmesi için teorik ve uygulamalı lisans ve hizmetçi eğitimlerin niteliğinin ve niceliğinin artırılması, eğitim ortamlarının ve materyallerinin zenginleştirilmesi, özel eğitim alan öğretmenlerinin sürece daha fazla katılımının desteklenmesi, destek eğitim odalarının işlevinin artırılması önemli ve gerekli görülmektedir.

1.2.6. Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı Uygulama

BEP'in uygulanması BEP birimi koordinasyonunda öğrencinin dersine giren tüm öğretmenlerin dâhiliyesi ile sürdürülür. Öğretimin bireyselleştirilmesinde öğrenci için hazırlanan BEP dikkate alınır. Bu çalışmalar kapsamında; özel yetenekli öğrenciler için “zenginleştirme” uygulamalarına ağırlık verilir iken, öğrenme sürecinde daha fazla zaman ve tekrara ihtiyaç duyan öğrenciler için farklılaştırma uygulamaları daha çok “destekleme” odağında yürütülmelidir. BEP destekli program farklılaştırmanın temel amacı öğrencilerin yapabilirliklerine odaklanıp, güçlü yönlerini keşfedip, yapabilirliklerini artırıcı çalışmalar yürütmektir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinde de (2024) belirtildiği üzere, öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate alarak, sürekli değerlendirme ve uyarılma çalışmaları yapılması gerekmektedir. Bu yeni model ile eğitim süreçleri ve öğretim programlarında önemli bir yer tutan içerik, süreç ve ürün boyutları ile özelleştirilmiştir. Yapılan bu özelleştirmenin de öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyeleri, ilgi alanları ve öğrenme profillerinin değerlendirilerek düzenlemeye gidilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda programlar uygulanırken dikkat edilebilecek uygulamalar;

- Hedef/kazanımların öğrencinin hazır bulunurluğuna uygunluğunun sürekli değerlendirilmesi, gerektiğinde vakit kaybetmeden düzeltici önlemlerin alınması,
- Öğrenilecek içeriğin sunumunda düzenlemelerin yapılması (içeriğin türü değiştirilebilir, görsel işitsel materyaller artırılabilir, içerik küçük adımlara bölünebilir, içerik tekrarları artırılabilir)
- Öğretim süreci farklılaştırılması (oyunlaştırma artırılabilir, zaman baskısı azaltılabilir, kullanılan yöntemler işbirlikçi öğrenme, akran öğrenme, sunuş yoluyla öğrenme, doğrudan öğretim, fırsat öğretimi, kavram öğretimi, yanlışsız öğretim, drama gibi çeşitlendirilebilir)
- Ürün değerlendirme süreçleri farklılaştırılması (değerlendirme yöntemlerinden süreç değerlendirmesi yer verilebilir, yazılı sınav yerine sunum

proje seçenekleri sunulabilir, geribildirim süreçleri artırılabilir, ip uçları çeşitlendirilebilir, öz değerlendirme fırsatları, sunulabilir)

- Öğrenme ortamlarında, bireysel öğrenme stratejilerine uyumlu ortam farklılaştırılması yapılabilir (bireysel çalışma köşeleri, öğrenme merkezleri, öğrenme teknolojilerine erişim artırılabilir).
- BEP uygulanan öğrencinin eğitim sürecinin merkezinde olduğu hissettirilmeli (öz değerlendirme, öğrencinin kendi gelişimini kaydedebileceği kontrol listeleri gibi)

Özel ihtiyacı olan öğrencilerin BEP uygulamaları mümkün olduğunca normal öğrenme ortamı içinde gömülü öğretim veya sınıf içi bireysel öğretim şeklinde sürdürülmelidir (Avcıoğlu, 2015). Bunun yanında bireyselleştirilmiş eğitim süreçlerinin etkili yönetimi için okul içinde “Destek Eğitim Odalarından” (DEO) yararlanılması gerekmektedir. DEO’ları; kaynaştırma/bütünleştirme kapsamında okullarında eğitim almaya devam eden tanılı öğrenciler için yürütülmektedir. Tanılı öğrenciler, örgün eğitime devam ettikleri okullun bünyesinde bireysel veya ihtiyaçları benzer olan bireylerden oluşmuş küçük gruplarla bu eğitimden yararlanabilirler. DEO’larının açılması tanılı öğrencisi olan her okul için zorunludur. Tanılı öğrenciler bu odalarda, BEP’leri kapsamındaki eğitimi, haftalık ders saatlerinin % 40’ını aşmayacak bir süre içinde bireysel veya grup eğitimi şeklinde alabilirler. Destek eğitim odasında; program farklılaştırma uygulamaları kapsamında zenginleştirme ve destekleme uygulamaları yapılır. Öğretimin farklılaştırılmasına yönelik ölçme ve değerlendirme araçları kullanılarak bireyselleştirilmiş eğitim programı doğrultusunda değerlendirme yapılır. Sınıf içi kaynaştırma/ bütünleştirme uygulamalarının yanında okul içi DEO’larının BEP kapsamında işe koşulması öğrencilerin programlarının etkili bir şekilde uygulanmasını desteklemektedir. Bu odalarda öncelikli olarak okulun öğretmenleri ya da yöneticileri görev alabilir. Özel eğitim öğretmeni, sınıf öğretmeni veya rehberlik psikolojik danışma hariç branş öğretmenleri ile RAM’da görevli özel eğitim öğretmenleri ya da diğer okul ve kurumlardaki öğretmenler gerekli görüldüğünde görevlendirilebilir. Alan yazın incelendiğinde DEO’ları etkili bir yönetim ile özel eğitim ihtiyacı olan öğrenci için iyileştirici bir özel eğitim hizmeti sunulmaktadır (Spaulding, Lerner ve Gadow, 2016). DEO’larında sınıf öğretilerinin görevlendirilmesinin akademik alanlarda iyileştirilmeye katkı sağlarken; davranış yönetiminde yetersizliklerin desteklenebilmesi için de özel eğitim öğretmenin görevlendirmesinin önem arz ettiği söylenebilir (Güven, 2021).

1.2.7. Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı Değerlendirme

Nitelikli bir BEP hazırlamak için ekip olarak yoğun bir çalışma yürütülmesi gerekir (Heward, 2000). Uygulamaya hazırlanan BEP değişmez değildir. BEP uygulaması sırasında öğrencinin belirlenen hedeflere ne düzeyde ulaştığı belirlemek için belirli aralıklarla değerlendirme yapılır, gerekli görülen değişimler kayda alınır. Bu aşamada önemli noktalardan biri, değerlendirmenin yalnız sürecin sonuna bırakılmadan sürecin tamamına yayılmasını sağlamaktır. Özel eğitim ihtiyaçlı öğrenciler akranlarından farklılaştıkları gibi kısa zaman aralıklarında da değişim sergileyebilmektedirler. Performansları, ilgi ve ihtiyaçları kısa zaman aralıklarında değişim gösterebilmektedir. Bu olası değişimleri ve ihtiyaçları vakit kaybetmeden görebilmek, önlem alabilmek, programda gerekli değişimleri planlayabilmek ve programda esneklik gösterebilmek gerekir. Bunu sağlamak için eğitim süreci içinde gözlemler yapılmalı ve hedeflenen kazanımlara erişim düzeyleri belli periyotlarla izlenmelidir. Değerlendirme kapsamında dikkat edilmesi gerekenler;

- BEP süreci içinde periyotlar halinde değerlendirme ve izleme yapılmalıdır.
- Değerlendirme çalışmaları kayıt altına alınmalıdır.
- Boylamsal kayıtlar gelişim takibi için gereklidir (Baykoç, 2015)
- Değerlendirme yöntemleri çeşitlendirilmelidir (kazanım odaklı başarı testleri, gözlem, görüşme, öz değerlendirme, sosyogram, kontrol listesi, süreli kayıtlar vb. gibi).
- Değerlendirmelere dayalı kararlar alınırken, farklı öğretmenlerle çalışan öğrenci planında, tüm öğretmenlerin gözlem kayıtları karşılaştırmalı olarak analiz edilmelidir.
- Süreç içindeki değerlendirmede eksik kalan veya güçsüz yönler kadar gelişen ve güçlenen yönler de dikkat verilmelidir.
- Gözlem veya görüşme gibi değerlendirme kayıtlarında somut, ölçülebilir, yargılayıcı olmayan ifadelerin kullanılmasına özen gösterilmelidir.

BEP dönemi sonunda, öğrencinin hedeflenen kazanımlara ulaşma düzeyi, analiz edilir ve raporlanır. Hazırlanan bu rapor aile ve RAM ile paylaşılır. Raporda, kısa ve uzun dönemli hedeflere ulaşma düzeyi, ulaşılan düzeye ilişkin yorumlar, tespit ve önerilere yer verilir. RAM'a iletilen rapor ile öğrenci hakkında yeniden değerlendirme süreci başlatılır. RAM'da öğrencinin mevcut eğitim ihtiyaçları değerlendirilir ve yeni kararlar alınır. Öğrencinin özel eğitim

raporu süresince bu takip ve değerlendirme okul, özel eğitim rehabilitasyon merkezi ile RAM arasında devam eder.

1.3. Merkezi Sınavlarda Özel Eğitim

MEB tarafından yapılan merkezi sınavlarda, özel eğitim ihtiyacı rapora bağlanmış öğrenciler için tanının türü, derecesi ve yeterlikleri açısından bireysel farklılıklar olduğunu göz önünde bulundurarak çeşitli tedbirler uygulanmaktadır. Okul yöneticileri, okulunda sınav tedbir hizmeti alması gereken özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin velileri/vasileri ile irtibata geçerek öğrenciye uygun sınav tedbir hizmetinin belirlenebilmesi için ilgili RAM' ile iletişime geçmelidir. Özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için tanı tür ve derecelerine göre aşağıdaki tedbirlerden uygun olan biri ya da birkaçı uygulanır.

- Ek süre tanınması,
- Zemin kattaki salonlara yerleştirilmesi, binaya erişim sağlanması için gerektiğinde rampa yapılması, sınav salonundaki masa ve sandalyelerin boyutu ve yönlerinin uygun şekilde düzenlenmesi.
- Tek kişilik salonda sınav alınması
- Okuyucu kodlayıcı desteği
- 18 punto büyüklüğünde soru kitapçığı
- Yabancı Dil Dersinin Testinden Muafiyet
- Yardımcı materyal kullanımı izni (teleskopik gözlük, okuma cetveli, büyüteç vb gibi)
- Resim, şekil ve grafik içeren soruların yerine eşdeğer soruların sorulması
- Tedavi görülen sağlık merkezinde sınav hizmeti
- Ev ortamında sınav hizmeti

1.4. Rehberlik servisinin özel eğitimdeki sorumlulukları

Özel eğitim faaliyetlerinin etkili ve verimli uygulanabilmesi için kurum ve uzmanlar arası iş birliği vazgeçilmez bir gerekliliktir. Bu iş birliğinin sağlanmasında rehberlik servisinin önemli rol ve sorumlulukları bulunmaktadır. Özel eğitim dahilindeki rol ve sorumluluklar tek bir branşa ve uzmana atanmış olmayıp iletişim ve iş birliği halinde yürütülmesi gereken işlemleri içermektedir. Detaylarına bölüm içinde değinilmeye çalışılan bu sorumluluklar maddeler halinde özetlenecek olursa;

- Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencinin fark edilmesi
- Taniya gönderme öncesi müdahalelerin planlanması
- Taniya gönderme formlarının hazırlanması
- Ailenin bilgilendirilmesi yönlendirilmesi
- Tanı sonrasında yerleştirmesi yapılan öğrenci ile ilgili sınıf öğretmeninin ve sınıftaki diğer öğrencilerin uyum sürecinin desteklenmesi
- BEP geliştirme izleme değerlendirme çalışmalarına rehberlik
- Ailenin özel eğitim süreçlerinde eğitimi.

Sonuç

İnsanlar, sahip oldukları benzersiz özelliklerinin yanı sıra, ortak paylaştıkları birçok yönle de toplum içinde varlıklarını sürdürür ve gelişirler. Örneğin her birey eşsiz bir parmak izine, yüz simasına sahip iken boy uzunlukları, ilk adımlarını atma zamanları genellikle birbirine benzerlik göstermektedir. Genel ortak özellikler baz alınarak tasarlanan eğitim sisteminin en önemli unsurlarından biri de gelişimsel olarak farklılaşan bireylerin de eğitimden tam ve eksiksiz olarak yararlanmalarını sağlamak.

Bunu sağlayabilmek için her bireyi yakından tanımak güçlü yönlerini ihtiyaç ve ihtiyaçlarını doğru tespit edip gereken yönlendirmeleri yapabilmek gereklidir. Her birey biriciktir ve farklıdır. Özellikle özel eğitim gereksinimi olan bireyler söz konusu olduğunda, bu bireylerin ihtiyaçlarının doğru tespit edilmesi eğitim sürecine tam katılımını sağlamak açısından hayati önem taşır. Öğretmenlerin ve ailelerin önemli sorumluluk alanlarından bir de çocuğu tanımak ve ihtiyaçları doğrultusunda desteklemektir.

Bu kapsamda yaşlılarından herhangi bir özelliği ile farklılaşan bir çocuk fark edildiğinde (görme, işitme, algılama, muhakeme, hafıza, motor beceriler, duygusal tepkiler, sosyal beceriler, fiziksel özellikler vb. gibi) bu farklılığın eğitimsel bir özel ihtiyaca sebep olup olmayacağı ile ilgili uzman görüşüne başvurmakta yarar vardır. Bu uzmanlara Rehberlik Araştırma Merkezlerine ve Sağlık kurumlarına başvurarak ulaşılabilir. Yaşlılarından farklılaşan özelliklerin göz ardı edilmemesi, varsa özel eğitim ihtiyacının karşılanması için ilk ve en önemli adımdır. Özel eğitim farkındalık ile başlar ve ihtiyaçlar sürdükçe devam eder. Özel eğitim süreçleri uzun süreli bir yolculuktur ve özel eğitim ilkelerine ulaşmaya çalışıldıkça başarı ve ilerleme görülebilir. Bu yolculukta, her bireyin ihtiyaçları ve güçlü yönleri dikkate alınarak, kişiye özgü eğitim planları hazırlanmalıdır. Bu planlar, yalnızca mevcut gereksinimlere

yanıt vermekle kalmamalı, bireyin ilerleyen süreçte karşılaşılabileceği potansiyel zorluklara da hazırlıklı olmasını sağlamalıdır. Eğitimciler ve aileler, bu uzun yolculuk boyunca sabırlı olmalı ve her küçük adımın büyük bir başarı olduğunu unutmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Avcioğlu, H. (2015). *A'dan Z'ye BEP bireyselleştirilmiş eğitim programlarının geliştirilmesi*. Vize Yayıncılık.
- Baran-Karalar, E., Bogaç, A. ve Kargın, T. (2024). Kaynaştırma eğitiminde sınıf ve rehber öğretmenlerinin yaşadıkları güçlüklerle ilgili görüşlerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 25(1), 51-70. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.1078468>
- Bireyselleştirilmiş eğitim programı tüm öğretmenleri için yol haritası (2022) Erişim Adresi: https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_09/20140845_BYREYSELLEY-TYRYLMYY_EYYTYM_PROGRAMI_TUM_OYRETMENLER_YCYN_YOL_HARITASI.pdf [Son Erişim Tarihi: 23.07.2024]
- Burunsuz, E. (2019). *İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin bireyselleştirilmiş eğitim programının uygulanmasına ilişkin görüşleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak.
- Destek Eğitim Odası, (2015). Erişim adres: https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_07/24014806_destekodasi2.sra.pdf [Son Erişim Tarihi: 23.07.2024]
- Diken, İ. H. (2013). Kaynaştırmaya giriş. İ. H. Diken (Ed.), *İlköğretimde kaynaştırma* kitabı içinde (ss. 2-23). Pegem Akademi.
- Diğer, H., & Yıldız, A. (2021). Engelli bireylere yönelik toplumsal algı: Fırat üniversitesi örneği. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 67-84.
- Erken çocukluk özel eğitim öğretim programı (0-36). Erişim Adresi: https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_10/09145213_Erkencocukluk.pdf
- Güven, D. (2021). Destek eğitim odası öğretmeninin rol ve sorumlulukları. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(1), 450-463. <https://doi.org/10.24315/tred.770595>
- Koçibar, A., Albayrak, H., Güçtekin, N. ve Köse, H. (2014). *Engelliler Eğitiminin Tarihsel Gelişimi*. İstanbul: Elyaf Matbaa.
- Heward, W. L. (2000). *Exceptional children: An introduction to special education*. Merrill.
- Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018) Erişim Adresi: https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/09101900_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeliği_07072018.pdf [Son Erişim Tarihi: 23.07.2024]
- Millî Eğitim Bakanlığı İstatistikleri (2023). https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=508 [Son Erişim Tarihi: 23.07.2024]
- Öztürk, C. Ç. ve Eratay, E. (2010). Eğitim uygulama okuluna devam eden zihin engelli öğrencilerin öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı hakkında görüşlerin belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, 10(2), 145-159.
- Spaulding, J. C., Lerner, M. D. & Gadow, K. D. (2016). Trajectories and correlates of special education supports for youth with autism spectrum disorder and psychiatric comparisons. *Autism*, 12(4), 1-13. <https://doi.org/10.1177/1362361316645428>
- Türkiye'de Özel Eğitim Hizmetleri, (2020) https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_09/13143029_TURKYEYDE_OZEL_EYYTYM_HYZMETLERY.pdf [Son Erişim Tarihi: 23.07.2024]

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli- Farklılaştırma, (2024). Erişim Adresi: <https://tymm.meb.gov.tr/farklilastirilmis-egitim> [Son Erişim Tarihi: 23.07.2024]

Yılmaz, M. F. (2013). *Bireyselleştirilmiş Eğitim Programlarının (Bep) uygulamasında ilköğretim kurumlarında görev yapan yöneticilerin karşılaştıkları engellerin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.